

JEGYZETEK

¹ Az írás elkészítése alatt a szerző Móricz Zsigmond Irodalmi Ösztöndíjban részesült.

² Gesztelyi Hermina is érinti a kérdéskört a Lovász Andrea *Felnőtt gyerekirodalom* című kritikakönyvéről szóló, a KULTer.hu portálon közzétett írásában (*Fel kell-e nőnie a gyerekirodalomnak?*).

³ Kiss Judit írja *Bevezetés a gyerekirodalomba* című, Kolozsváron kiadott könyvében, Radnóti Sándor gondolatmenetét is követve, hogy a gyermekkor más milyenségének „kulcsszava a varázs. Jellemzői azok a mágikus lehetőségek, amelyek korántsem feltétlenül a tárgyi világ, az érték-világ különbségén alapulnak, hanem talán csak a szemlélet, a logika, a kapcsolatok, a mozgatók különbségén. A gyermekkönyv, a mesével rokon történet a két világ különbsége miatt rejtélyt tartogat”. (15.)

Tóth-Kovács Nikolett

GYERMEKHŐSÖK

MICHAEL ENDE: A VÉGTELEN TÖRTÉNET
GYERMEKALAKJAINAK VIZSGÁLATA AZ ANALITIKUS
PSZICHOLÓGIA SZEMSZÖGÉBŐL

A végtelen történet főhősei, Barnabás és Atraskó tíz év körüli fiúk, ők azok, akik megélik a kalandokat, akik végigkísérik az olvasót Fantázián. Ugyanakkor gyermekalak még Fantázia uralkodója is, a Kislány Királynő, aki ifjonti külseje ellenére is kortalan, valójában idősebb Fantáziánál is. Tőle származik az erő, mely Barnabást a varázskönyv rejtette világba hívja, és a teremtő hatalom, mely később vezeti és védi a fiút. Alakjaik – hasonlóan számos más irodalmi gyermekalakhoz – archetipikus jellegű.

90

Tanulmányomban *A végtelen történet* három kiemelt gyermekszereplőjének alakján keresztül szeretném bemutatni a gyermekmotívum lélektani

funkcióját. A vizsgálatom leíró, és elsősorban a jungi analitikus pszichológia vezérfonalát követi. Célom annak az állításnak a bizonyítása, miszerint az irodalom gyermekalakja komplex, túlmutat az adott szöveg karakterénél, mi több, a befogadás során olyan tudattalan ismeretanyagot idéz meg, mely megoldást nyújthat az olvasó életében később felmerülő problémákra is.

C. G. Jung szerint léteznek olyan képek, melyekkel minden emberi elme dolgozik, etnikumtól, nemtől, kultúrától függetlenül. Ezek a képek a tudatalattiból erednek, és olyan ismereteket hordoznak, amelyek messze túlmutatnak az egyén élettapasztalatain: „A tudattalanból meghatározó hatások indulnak ki, amelyek – közvetítéstől függetlenül – minden egyes egyénben hasonló, sőt ugyanolyan élményekhez és képi lenyomatokhoz vezetnek. Ennek legkésebb bizonyítéka a mitológiai motívumok úgynevezett egyetemes paralelizmusa, amelyeket ősképszerű természetük miatt archetípusoknak neveztem el.” (Jung, 2011, 69)

Az archetípus tehát valójában egyfajta „őskép”, olyan mitologikus alapmotívum, melyet az emberiség kollektív tudatalattija őrzött meg. Ugyanakkor ez nem egy fizikai jelenség lelki leképeződése, hanem sokkal inkább annak az ábrázolása, ahogyan a lélek azt a bizonyos fizikai jelenséget megélte. (Jung, 2011, 154) Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a lélek nem kitalálja az archetípusokat, vagy akár a mítoszok világát, sokkal inkább megéli őket. Éppen úgy, ahogyan *A végtelen történet* Barnabása, aki azért képes átlépni a saját világa és Fantázia között húzódó határt, mert a történet az olvasás során saját, belső élménnyé válik. Megjelenése a fiktív világban hasonlatos az istengyermekek eljövételéhez, hiszen – mint ahogy más fantáziautazók is – akkor érkezik, amikor Fantázia végveszélybe kerül, és a világ megmentésére eljön a Hallgatás Hangja által jövendölt Ádámfia. A fantáziautazó pedig rendelkezik azzal a hatalommal, mely képes meggyógyítani mind a fantáziavilágot, mind pedig saját világát, s vele önmagát is. Barnabás figurája azonban – mint az a későbbiekből is kitűnik majd – komplex, és bár Fantáziába érkezvén istengyermeki vonásokkal rendelkezik, útja során jelleme jelentős fejlődésen megy keresztül.

Jung a gyermek archetípusának vizsgálatakor a mitológiai istengyermekek megjelenését a következőképpen írja le: „A múlt elvesztésével, mely ekkorra már »jelentéktelenné«, értéktelenné, jóvátehetetlenül leértékeltté vált, odalett az üdvözítő is, mivel az üdvözítő vagy a lényegtelen maga, vagy ebből keletkezik. Az »istenek metamorfózisai« (Ziegler) révén úgymond újra- és újrateremtődik mint egy új nemzedék hírhozója vagy első embere, és váratlanul, valószínűtlen helyeken lép fel (sziklából, fából, barázdából,

vízből stb. lép elő), kétértelmű alakban (Hüvelyk Matyi, törpe, gyermek, állat stb.). A »gyermekisten« eme archetípusa széles körben elterjedt, és rendkívül szorosan összefonódott a gyermekmotívum összes egyéb mitológiai aspektusával.” (Jung, 2011, 157)

Ezek a gondolatok nemcsak a mesék, mítoszok és legendák gyermekhőseit idézik, de természetesen a keresztények kisdjed Jézusának motívumára is kiterjeszthetők, amely jellegzetesen a „kisebb a kicsinél és nagyobb a nagynál” aspektusát mutatja. A manó illetve a törpe alakja pedig a folklórban megjelenő gyermekmotívum, aki kicsinysége ellenére is emberek felett álló, rejtett varázshatalommal rendelkező lény. *A végtelen történetben* Barnabás és Atraskó azok a gyermekek, akik Fantázia megmentéséért küzdenek. Barnabás Fantáziában való megjelenése hasonlatos a fenti leíráshoz, hiszen megváltóként, egy új világ újrateremtett hőseként jelenik meg, egy olyan valószínűtlen helyen, ahol soha azelőtt nem járt még fantáziabeli. Ugyanakkor a Holdgyermektől (korábban Kislány Királynőtől) kapott hatalom kívánságról kívánságra távolítja el Fantázia megváltójának alakjától, miközben mind közelebb és közelebb vezet önnön valójához.

A végtelen történet uralkodója, akire már a tanulmány elején is utaltam, leírásában gyermekisége ellenére is idős kort megélt, bölcs szereplő. Ő a Kislány Királynő, későbbi nevén Holdgyermek, Fantázia felett álló uralkodó, aki: „Olyan volt, mint egy legfeljebb tízéves, leírhatatlan szépségű kislány, de simára fésült, hosszú haja, mely a vállán és hátán végigomolva, ülőpárnájáig ért – fehér volt, mint a hó. Barnabás [...] Még olyan részleteket is észrevett, amelyek a leírásban egyáltalán nem szerepeltek, például a Kislány Királynő szemöldökét, mely, mintha csak tussal húzták volna ki, olyan finom ívben rajzolódott aranybarna szeme fölött – vagy azt, hogy különlegesen megnyúlt fülcimpái voltak – vagy kecses nyakának sajátságos tartását.” (Ende, 2004, 164–165)

Michael Endének gyakran feltették a kérdést, ki is valójában a Kislány Királynő. Erre ő mindig azt válaszolta, hogy Kislány Királynő maga Fantázia. (Hocke, 2009, 128–129) Ezért nem kell küzdenie, ezért egyenlő számára jó és gonosz, mert ő mindenkiben benne lakozik. Az Elefántcsonttorony lakója, a Kislány Királynő a fantázialakók felett áll, hatalmát mindenki elismeri, ő pedig egyaránt elfogad jót és rosszat, bármilyen különbségtétel nélkül. Ende egyik olvasójának írt válaszlevelében így ír róla, saját fordításomban idézem: „Holdgyermek nem küzd. Birodalmában a jó és a rossz, a szép és a csúnya, bölcs és a balga egyenértékűek. Az ő birodalma az álomké, a fantáziáé, a művészeté, és nem morális birodalom. A művészet és a

költészet nem erkölcsi. Ő, a Kislány Királynő indítja e világi útjára Barnabást (a kívánságok útjára), és sorsára hagyja, azt kockáztatva, hogy a fiú túl messzire merészkedik, és sohasem fog visszatérni. Egy nagy lehetőséget ad neki, amely egyben halálosan veszélyes is. Barnabás akár az örületben is véghezvethette volna. És a Kislány Királynő a kisujját sem mozdította volna, hogy megmentse. Ő komolyan gondolta, halálosan komolyan. Éppen, mint az istenek és a múzsák. A velük való találkozás nem gyerekjáték, és nem is visszahívható (azaz, ha a játék elvadulna, a szabályokat felfüggesztenék). Barnabás a saját világában képtelen élni, mert ott semminek sincs értelme, még saját édesanyja halálának sincs. Ezért keres egy másik, belső világot – Fantáziát –, ahol mindennek van értelme. Ez a mítoszok, álmok, művészetek birodalma. De a költészettel való találkozás nem valami vasárnap délutáni mulatság. Nem a boldogság vagy vigasz forrása, hanem egy életre-halálra szóló kaland. Sokan nem térnek vissza, és örökre ott maradnak. Sokan be sem lépnek – megrettennek a jogtól, mert nem elég erősek és bátrak, hogy a kívánságok útját végigjárják, egyszerre legyenek teremtők és pusztítók, és végül arra jutnak, hogy ezt a paktumot nem kötik meg a Holdgyermekkel. De ők természetesen sosem fogják megtalálni az Élet Vizét sem.” (Hocke, 2009,128–129)

A Kislány Királynő Fantázia közepén, egy labirintussal körülvett Elefántcsonttorony tetején nyíló magnólia virágkelyhében él. Akár azt is kijelenthetnénk, hogy egy mandala közepén, hiszen a labirintus övezte Elefántcsonttorony Fantázia közepére épült. A Phantasien Lexikon valóban mandalaként írja le az Elefántcsonttornyot (Hocke, 2009, 136–137), ugyanakkor véleményem szerint a műben megmutatkozik egy ennél sokkal jelentősebb mandala is, az Aurin, de ez a vizsgálat messzire vezetne jelen tanulmánytól, így a meseregény szavaival élve: „ez már egy más történet, melynek elmesélésére más alkalommal kerül majd sor” (Ende, 2004, 374). Ez az ábrázolás hasonló a pszichopatológia területén, általában az individualizációs folyamat részeként megjelenő gyermekalakokéhoz. (Jung, 2011, 157) Ezekben az esetekben a gyermek gyakran virágkelyhekben vagy aranytojásból előbújva jelenik meg, olykor egy mandala középpontjaként (Jung, 2011, 158–159). Az esetek egy részében a keresztény gyermek megváltójának képéhez hasonul, máskor nem keresztény forrásból, illetve szintről emelkedik fel, és állat (például krokodil, sárkány, kígyó vagy majom) képében jelenik meg.

Visszatérve a gyermek archetipikus vizsgálatára, egy fontos vonására mindenképpen fel kell hívni a figyelmet. Habár a gyermek archetípus az egyénben lezajló individualizációs folyamatban jelenik meg, nem kizárólag a megélt gyermekkorának tapasztalatait hordozza, még csak nem is az elfeledett emlékképeit. Mint minden archetípus, ez is része az egész emberiség kollektív ismerettárának, nem egyetlen ember képéről van szó. Ezért Jung az alábbi megfogalmazással él: „A gyermekmotívum a kollektív lélek tudat előtti gyermeki aspektusát képviseli.” (Jung, 2011, 160) A motívumban pedig olykor inkább a gyermekistenséget ismerhetjük fel, nem pedig a hőst. Habár mindkét típusra jellemző a csodás születés, valamint az ifjúkorban elszenvedett csapások (veszélyeztetettség, elhagyatottság), az isten természete tisztán természetfeletti, míg a hős a természetfeletti határáig emellett emberi lény marad. Jung ezekben a sorsokban azon pszichés történeteket ismeri fel, melyek a Selbst¹ keletkezése közben játszódik le (Jung, 2011, 165). A gyermekisten és a hős csodás tettei kiegészítik a gyermeki kicsinységet és tehetetlenséget, mely paradoxon szorosan a lényükhöz kapcsolódva végigkíséri egész életüket. (Jung, 2011, 166) A hős legnagyobb tette a sötétség teremtményei ellen vívott harc, melyet, ha *A végtelen történelem*-ben keresnénk, elsőként Atraskó és a Semmi küzdelmében ismerhetnénk fel. A pszichoanalízis szempontjából ez valójában a tudat remélt és elvárt győzelme a tudattalan felett. Nagy valószínűséggel a tudatosulás az emberiség legősibb élménye, mert így született meg a világ, melynek létezése korábban az ismeretlenség homályában rejtőzött. Már az ősidőkben is születtek a sötétség felett diadalmaskodó mitikus hősök, ami arra utal, hogy az akkori ember a tudattalanságot egy eredendő pszichés szenvedésként élte meg. Feltételezhetően ebből a forrásból ered a még napjainkban is tetten érhető, az adott helyzetben indokolatlannak tűnő félelem a sötétségtől. E tekintetben a tudat szimbólumai a Nap és a fény, míg a tudattalané az éj és a sötétség. Ezt az élményt Mózes első könyve így írja le: „És mondá az Isten: Legyen világosság: és lőn világosság. És látá az Isten, hogy jó a világosság; és elválasztá az Isten a világosságot a sötétségtől. És nevezé Isten a világosságot nappalnak, és a sötétséget nevezé éjszakának: és lőn este és reggel, első nap.” (Móz 1; 3-5)

A sötétség ellen vívott harcának, csodás erejének és tetteinek következtében számos gyermekalak kultúrateremtővé válik, és attribútumaik általában olyan segítő kultúrtényezők, mint a tűz, a búza, kukorica stb. Fényhozóként legyőzik a sötétséget, azaz a tudatosság fokozóiként a korábbi tudattalan állapotot (Jung, 2011, 168).

Fentebb már utaltam Atraskó és a Semmi küzdelmére, amely ugyan nem a szó szoros értelmében vett viadal, de mégiscsak a létezés és a pusztulás párharca. A történet az alábbi szavakkal írja le a Semmit Atraskó kalandjának kezdetén: „Valójában semmilyen. [...] Mintha az ember vak volna, ahogy arra a helyre néz.” (Ende, 2004, 24) Barnabás érkezésekor a sötétség, ami fogadja, már a kezdet bársonyos sötétsége. Első kívánságából pedig egy fényerdő, az Éjvadon születik, melyet a Góba, a Színek Sivata-ga követ. E kettő hasonlóan a nappal és az éjszaka vándorlásához, egymás hamvából születik újjá, s ebből a körforgásból az élet és halál ciklikusságára ismerhetünk.

Sokkal személyesebb Barnabás sötétség ellen vívott harca. Mikor már csak a nevére emlékszik, a Betemetett Képek Bányájához ér, ahol Yor, a vak vājár segítségével egy elfeledett álmoképét kell megtalálnia. Útjának kezdetén segítségül kapja az AICSahír varázskövet, mely segítségére lett volna a sötét bányában, azonban meggondolatlanul eltékozolta. A fiú hosszú és fáradtságos munkával kutat a sötétben tudattalanjának egy elfeledett képe után, melyet mindenképpen tudatossá kell tennie, ha valaha is haza akar jutni. A műben ezt a következőképpen olvashatjuk: „Úgy kuporgott begöngyölödve Fantázia fundamentumának sötét mélyén, mint egy még meg nem született gyermek az anyja testében, és türelmesen bányászott egy elfeledett álmokép után, amely őt az Élet Vizéhez vezetheti.” (Ende, 2004, 417) És ez a kép annak a vágyának eredendő oka, amely végül Fantáziába vezette, és amely összekötötte a kezdetet a véggel.

A gyermek archetípus C. G. Jung értelmezésében magában is kezdet és vég egy testben, azaz „renatus in noviam infantiam”.² Pszichológiai értelemben ez a gondolat azt a szimbólumot takarja, mely szerint a „gyermek” az ember tudat előtti és a tudat utáni lényét hordozza magában. Tudat előtti lényként a legkorábbi gyermekkor tudattalan állapot, a tudatot meghaladó lénye pedig ennek megfelelően a halál utáni állapot előrevetítése. Ebben a gondolatban a lelki teljesség mutatkozik meg, melynek a tudat sohasem a mértéke, hiszen egyszerre tudatos és tudattalan. A teljesség ebből következően empirikusan beláthatatlan kiterjedésű, öregebb és egyben fiatalabb is a tudatnál, melyet időben és térben magában foglal (Jung, 2011, 176). Ez a gondolat magyarázatot adhat arra, hogyan lehet kisgyermeknek olyan emlékek, amelyet életkoruknál fogva még nem élhettek meg, hogyan lehetnek a felnőtteknek irracionálisnak tűnő félelmeik, sőt talán a déjá vu érzést is érdemes beemlíteni az elemzésbe. A kollektív tudattalan magában foglal olyan ismereteket és tapasztalatokat, melyek a környezet megválto-

zásának okán már régen nem aktuálisak (pl. félelem a veszélyes állatoktól, kígyóktól, mérges pókoktól), de amelyek érzelmi szinten még mindig megjelennek sokak mindennapjaiban. C. G. Jung a gyermekarchetípus alakjának vizsgálatában arra is felhívja a figyelmet, hogy ez a képzet „az individualizációs folyamatban elővételezi a tudatos és tudattalan személyiségelemek szintéziséből adódó alakzatot. A gyermek ezért az ellentéteket egyesítő szimbólumok egyike, közvetítő, üdvözítő, vagyis teljessé tevő”. (Jung, 2011, 163)

Ugyanakkor annak, hogy a gyermekmotívumot nem lehet a konkrét tapasztalatokkal helyettesíteni, nem ez az oka. Archetípusként csupán kifejezőeszköz egy olyan lelki tény definiálásához, amelyet a lélek más módon nem képes megfogalmazni. Jelentősége tehát nem a gyermek alakjában, hanem annak szimbolikájában rejtőzik: isteni, csodálatos, nem e világról való gyermek, akinek fogantatása és születése rendkívüli körülmények között zajlott le.

No de miért is olyan fontos, hogy az emberi lét hosszú éveit mind végigkísérje a gyermeki állapot? A magyarázat a gyermeki és a tudatos állapot kompenzatorikus viszonyában rejlik, mely megóvja az embert az egyoldalúságtól. A gyermekmotívum egyszerre ábrázolja a múltbelit és a jelenlegit, azaz több egyszerű maradványnál: egy működő rendszer, melynek fő feladata, hogy a tudat egyoldalúságát, túlzásait megfelelő módon kompenzálja. (Jung, 2011, 161–162) A tudat lényegéből fakadóan egy időben viszonylag kevés tartalomra fókuszál, s ennek egyszerre feltétele és következménye a többi – talán éppen olyan jelentős – tartalom kizárása. Az információ illetén szelektálása azonban magában hordozza az egyoldalúság veszélyeit. Ez a kockázat jellemző a fogyasztói társadalom egyéneire is, hiszen a differenciált tudat egyik nagy lehetősége – és egyben nagy kockázata – az akarat dinamikája. A differenciált tudatot mindig fenyegeti a gyökértelenség, de a gyermeki állapot kompenzációja védelmet nyújthat számára. Az ember akarata áldás és átok egyben, hiszen minél acélosabbra edzi valaki, annál nagyobb lesz az egyoldalúság fenyegetése. Az akarat kínálta szabadság eltávolítja a gyökereitől és saját törvényeitől, mindeközben egyre jobban kiszolgáltatja magát az ösztöneinek. Az ember nem irányíthatja a világmindenséget pusztán az akaratával, és ennek a ténynek a figyelmen kívül hagyása számos csalódást és meg nem értést hordoz magában. Sokszor hallani olyan emberekről, akik látszólag tökéletesen uralják az életüket, azonban olykor önkéntelenül is az ellenkezőjét teszik, mint amit gondolnak. Mint az elhagyott asszony, aki állítása szerint már rég nem gondolt hűtlen férjére, mégis viseli a jegygyűrűjét, melyet férje nevének említésekor szó-

rakozottan körbefogat. Az ember dönthet úgy, hogy nem *akar* foglalkozni a fájdalommal (sérelem, harag, megbocsátásra való képtelenség, tehetetlenség, gyász), de a kezeletlen lelki problémák valamilyen módon mégis a felszínre fognak törni, akár olyan testi betegségek formájában, mint az autoimmun- vagy a daganatos megbetegedések. (Bagdy, 2010, 81) A lelki szimbólumok leképeződnek a test anyagságában. A pszichikai problémák szomatizációját ismerte fel Freud az olyan szólásmondásokban is, mint például „nem veszi be a gyomra”, „főhet a feje”, „a szívére veszi”.

A felnőttek számára a gyermekkor általában gondtalan és utópisztikus emlékek egyvelege. Sokan a korlátok nélküli szabadság, a fesztelen öröm, a biztonság és bizalom idejeként idézik fel. Valóban, a felnőttkor idejének jelentős hányada szerepjátszással telik: az egyén napközben szorgalmas kolléga, este szigorú vagy éppen engedékeny szülő, és idejének nagy részében másokra, érdekeit is szem előtt tartva, felelős döntéseket hoz. Ennek egyik legnagyobb veszélye az, ha az egyénnek már nem marad ideje önmagára, és az ideiglenes szerep rámeredik. Biztonságérzete és szabadsága így relatívvá válik, és a gyermekkor határtalansága feledésbe merül. A gyermek ezzel szemben a jelenben él. Úgy érzi, fájdalma, bánata, de éppúgy öröme örökké tart, a holnap csak egyetlen csodálatos nap, nem pedig egy hosszú út rövidke szakasza. De a legnagyobb varázslat mégsem itt keresendő. A gyermekek fantáziája él, nincs szüksége külső vezetőre ahhoz, hogy a valóságot lehetőségek és csodák világaként élje meg. A gyermek képzeletével teremt, mi több, hisz. Jelenkorunknak egyik legnagyobb feladata a gyermeki és a felnőttlet közötti egyensúly megtalálása. A felnőttek képzetében a gyermekmotívum azonban nem a múltba való menekülés képzelete, hanem sokkal inkább valami új kezdete, a fejlődés lehetősége. A gyermek a lehetséges jövő. (Jung, 2011, 163) Ennélfogva az archetípus felbukkanásakor érdemes a felszín mögé tekinteni, és a múltbeli párhuzamok között felismerhetővé válik jövőbelisége is.

„Egyáltalán nem a gyerekeknek írok. Éppoly kevésbé, mint ahogyan Marc Chagall festett gyerekeknek, habár művei gyakran »gyerekesnek« látszanak. Én annak a bennünk lakozó gyermeknek írok, ami teremtő és képes arra, hogy megélje a sorsát – mi másért érné meg írni?” – olvashatjuk Michael Ende egyik olvasójához írt válaszlevelében. (Hocke, 2009, 126) Egy másik levelében pedig úgy fogalmaz, hogy a felnőttekben élő gyermeki léleknek sosem lenne szabad felnőnie. A gyermekek úgy élnek, mintha minden nap csoda volna, hiszen a gyermeki világot nem korlátozzák az idő és tér határai. A Kislány Királynő és Momo³ is az örök gyermekkor megtestesí-

tői. És ahogyan Momo, úgy utazik Barnabás is saját belső világába. Az ő problémájuk pusztán logikus, racionális módszerekkel nem megoldható, csakis a szív hatalma által. (Hocke, 2009, 127)

Barnabás azonban az allegorikus figurákkal szemben valóságos személy, létező gyermek, aki a történet során bejárt út hatására sokat fejlődik. Félárvasága is egy toposz, ami nemcsak Michael Endénél, de számtalan gyermek- és ifjúsági irodalomban is gyakran megjelenik. Atraskó is árva, ami megkönnyíti Barnabásnak az olvasás során kialakuló azonosulását. Csak-hogy míg Barnabást vesztesége eltávolította a közösségtől, addig Atraskót közelebb vitte: „Senki sem érthette meg jobban, mint Barnabás, hogy ez mit jelent. Jóllehet az ő apja mégiscsak él még. És Atraskónak nem volt se apja, se anyja. Cserében viszont Atraskót közösen nevelték az asszonyok és férfiak, és »mindenki fia« lett, míg Barnabásnak alapjában véve nem volt senkije sem – igen, ő »senki fia«. Ennek ellenére örült, hogy legalább ily módon van kettejükben valami közös vonás, mert különben, sajnos, nem nagyon hasonlítanak egymásra, sem ami a bátorságot és határozottságot, sem ami a külső megjelenést illeti. De ő, Barnabás is a Nagy Keresés útját járta, amelyről nem tudta, hogy hová vezet, és hogy fog végződni.” (Ende, 2004, 46) Barnabást Atraskó vezeti el Fantáziába, de ennek elengedhetetlen előfeltétele az azonosulási szándék. Enélkül ugyanis nem kíséerte, csupán csak szemlélte volna a kalandokat. Az azonosulással azonban az olvasó közvetetten részesévé válik a történetnek, a kalandokat, veszélyeket, csatákat és diadalokat megéli a képzelet síkján, és ha fizikailag nem is, de lelkiileg és főleg érzelmileg megtapasztalja azokat. Ebben rejlik Fantázia gyógyító ereje.

Összefoglalásként: A gyermekhős, a gyermekábrázolás az irodalomban gyakran felbukkanó elem, mégsem csupán az irodalom privilégiuma. A tanulmányban a motívum irodalomtörténeti áttekintése után megkíséreltem bemutatni pszichológiai szerepét is. *A végtelen történet* szereplői közül három alakot emeltem ki: az istengyermeket, Kislány Királynőt, valamint a két hőst, Atraskót és Barnabást. Kettejük alakja között azonban a meseregény műfaji sajátosságából⁴ adódóan is felismerhető egy fontos különbség: míg Atraskó alakja az egész történeten át változatlanul pozitív, mesei figura, addig Barnabás külsőleg és belsőleg is megváltozik, és az ő kalandjai már sokkal inkább a fejlődésregény felé mutatnak. Fantáziabeli útja során kívánságról kívánságra halad, egyre mélyebbre Valódi Vágya felé. És ennek a végső vágnak teljesülése állítja vissza az anyja halálakor megbomlott egyensúlyt, és gyógyítja meg lelkét.

Barnabás a varázskönyv olvasása során könnyen és szívesen azonosult Atraskóval, tetteit – mint például hogy mikor fogyassza el az uzsonnáját – az olvasott szöveg ritmusához igazította. Atraskó rendelkezett mindazon külső és belső tulajdonságokkal, melyekre Barnabás vágyott, és amelyeket Fantáziába érvén sorra kívánt magának. Történetében visszaköszön a korábban olvasott szöveg struktúrája is, mely, az archetípusokra visszautalván, annak bizonyítéka, hogy a meséket nemcsak szemlélni kell, de lélekben megélni is. Valóra vált kívánságai ellenére sem lelte meg azt a vágyat, mely visszahozhatta volna a boldogságát és önszeretetét. Hogy erre rátaláljon, ahhoz még hosszú utat kellett bejárnia.

A meseregény utolsó fejezetében pedig Barnabás immáron az iskolából az otthona felé vezető úton a fantáziavilágban megélt kalandokból merít bátorságot, és így győzi le az azelőtt lehetetlennek tűnő kihívást.⁵

Barnabás felismeri önnön gyermekségét, a világban betöltött helyét, és ebben a keresésben segíti mindazon olvasókat, akik elkísérik ezen az úton.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bagdy, E. (2010): *Hogyan Lehetnének Boldogabbak?* Budapest, Kulcslyuk Kiadó.
- Ende, M. (2004): *A végtelen történet.* Budapest, Európa Kiadó.
- Hocke, R. – Hocke, P. (2009): *Phantasien Lexikon.* Stuttgart, Thieneman Verlag.
- Hollósi, H. (2008): Gyermekkép, gyermekvilág, gyermekfelfogás változásai pedagógiai megközelítésben. *Iskolakultúra Online*, 2. 92-103, Iskolakultúra Online: http://www.iskolakultura.hu/iol/iol2008_2_92-103.pdf 2013-06-17 19:59
- Jung, C. G. (2011): *Az archetípusok és a kollektív tudattalan.* Budapest, Scolar Kiadó.
- Kende, B. H. (2001): *Harry Potter titka. A gyermek csodavilága.* Budapest, Osiris Kiadó. [Http://Mek.Oszk.Hu/03400/03485/03485.Pdf](http://Mek.Oszk.Hu/03400/03485/03485.Pdf) 2013-06-17 19:46
- Komáromi G. (1999): *Gyermekirodalom.* Budapest, Helikon Kiadó.
- Martialis: *Ajándékok könyve*
[Http://Okorportal.Hu/Wp-Content/Uploads/2013/03/2007_3_Balint.Pdf](http://Okorportal.Hu/Wp-Content/Uploads/2013/03/2007_3_Balint.Pdf) 2013-06-16 19:12

Schnöbel, M. (1995): *Erzählung und Märchen. Eine Untersuchung zu Michael Endes „Die unendliche Geschichte“*. Justus-Liebig-Universität Gießen.

Szent Biblia (1984), Budapest, Egyetemi Nyomda.

JEGYZETEK

¹ „[...] a Selbst kifejezést, amelyen egy olyan lelki teljességet és egyúttal központot értek, amely nem esik egybe az énnel, hanem tartalmazza az ént, ahogyan a nagyobb kör tartalmazza a kisebbet.” (Jung 2011, 144)

² lat. az újjászületésben újjászületett

³ Michael Ende *Momo* c. meseregényének gyermekhősnője egyedül veszi fel a harcot az emberek idejét elrabló szürke urak ellen, és ebben a harcban az Idő ura, Hora mester és Kassziopeia, a teknősbéka segítik. Momo istengyermek, hiszen származása és életkora ismeretlen, a társadalmi szabályoktól függetlenül él, és a világot fenyegető veszélyt nemcsak felismeri, de fantasztikus kalandja során a reménytelenül betegnek tűnő világot meg is gyógyítja.

⁴ Marcus Schnöbel 1995-ös disszertációjának témája *A végtelen történet* műfajának meghatározása, és összefoglalásában úgy fogalmaz, hogy „Ha *A végtelen történetet* néhány szóban műfajilag be kell sorolni, akkor az egy egyszerre meszeszerű, fantasztikus és romantikus fejlődésregényként írható le.” (Schnöbel, 1995, 129)

⁵ „Az állványzat csak függőleges gerendákból állt, melyek között bizonyos távolságban vízszintes deszkák voltak keresztbe fektetve. A deszkák meg-meghajoltak Barnabás súlya alatt. Egy pillanatra szédülés fogta el, és félelem vett rajta erőt, de mindkettőt legyőzte magában. Aki egyszer Perelin uralkodója volt, annak ilyesmi nem okozhat problémát – még akkor sem, ha nem rendelkezik többé olyan mesés testi erővel, és kövér testének súlya mégiscsak jelent némi nehézséget.” (Ende, 2004, 433)